

ARTIKEL FRA JERNESALT - 19.02.03.

Den herskende klasse efter 1970

I 1973 udsendte socialisten, den pensionerede økonomiprofessor, *Jørgen S. Dich* (1901-75) på Borgens Forlag sit banebrydende værk om 'Den herskende klasse', et værk der - som Erling Bjøl sagde - ville have vakt international opmærksomhed, hvis det havde været udgivet på engelsk. Titlen er inspireret af Peter Barnes' teaterstykke af samme navn, der blev spillet på Det kgl. Teater i 1970 i en fremragende udførelse med bl.a. Ghita Nørby og Henning Moritzen. Men Dichts undertitel er ikke til at misforstå i præcision: 'En kritisk analyse af social udbytning og midlerne imod den'.

Jørgen S. Dich ventilerede allerede sin tanke i en kronik i Politiken 23.6.71., hvor han stillede det spørgsmål om vi regeres af statsansatte eksperter, hvis lønninger, forfremmelser, ekspansion og reformer betales dyrt af lønmodtagerne og især af arbejderne og de mindre næringsdrivende. Og ved anvendelse af sine langt tidligere introducerede gensidigheds- og marginalvælgerbegreber kom han til det resultat, at det er arbejderne og de mindre næringsdrivende der er sorteper i det store politiske spil: »De er jo ikke grænsevælgere for noget parti. Det parti der skulle forsvare arbejderne har deres grænsevælgere blandt de statsansatte og må derfor følge deres politiske arbejdsgivere både for at få magten og for at bevare den.«

Arbejderne og de mindre næringsdrivende er også af historiske grunde grebet af '*den sociale ideologi*': "Arbejderne føler ubehaget ved de stigende skatter, men de retter deres skyts mod de uskyldige arbejdsgivere. Dette er for smed at rette bager, men hvem skulle være politisk interesseret i at give oplysning herom?."

I hvert fald ikke Socialdemokratiet, må man svare på Dichts spørgsmål, eftersom dette parti rent faktisk ikke gav denne oplysning, men tværtimod blev ved med at lede arbejdernes opmærksomhed og utilfredshed mod det private erhvervsliv. Grunden var naturligvis, som Dich antydede, at Socialdemokratiet i udpræget grad var blevet de offentligt ansattes eller offentligt aflønnedes parti. Allerede i 1975 viste en opinionsundersøgelse, at 1/5 af de danske arbejdere stemte på Fremskridtspartiet, og en senere undersøgelse, som Socialforskningsinstituttet foretog vedr. faglærte arbejderes og underordnede funktionærers stemmeafgivning ved folketingsvalgene viste klart hvilken kategori af disse mennesker der overvejende stemte på Fremskridtspartiet, nemlig de privat ansatte, mens der for Socialdemokratiets vedkommende var klar overvægt af offentligt ansatte.

Anker Jørgensen havde altid travlt med dette Fremskridtsparti, som han anså for dybt reaktionært og derfor yndede at kalde Tilbageskridtspartiet, men sandheden var altså, at dette parti - uanset dets stillingtagen til konkrete socialdemokratiske lovforslag i folketinget - repræsenterede 10 % af alle vælgere, og en meget stor del af de dårligst stillede erhvervsaktive mennesker i dette land. Det burde have givet Socialdemokratiet anledning til eftertanke i højere grad end til skældsord. Og når det ikke gjorde det, kan man jo nok gætte grunden: Socialdemokratiet ønskede visse illusioner om velfærdspolitikens fordelagtighed

for hele arbejderklassen opretholdt på trods af alle kendsgerninger om et voksende skel, ja, et decideret klasseskel mellem offentligt og privat ansatte.

Jørgen S. Dich gjorde i sin bog opmærksom på, at grænsevælgerne ingen væsentlig rolle spillede i den politiske kamp op til 2. verdenskrig, eftersom samfundet var klart klasseskilt i borgere, bønder og arbejdere, der havde hver deres klare partipræferencer. Men når de fælles goder bliver flere og flere og står til rådighed for store dele af befolkningen, så stiger vælgernes mobilitet, klassestrukturen udviskes, og grænsevælgernes indflydelse vil vokse tilsvarende. Følgen er, at man inden for hvert parti indgår et kompromis mellem kernevælgerne og grænsevælgerne for at overleve, og at de forskellige partiers programmer også nødvendigvis må nærme sig hinanden, så alle partier efterhånden kan appellere til grænsevælgerne, selvom man endnu kan fastholde en kerne af trofaste vælgere.

Det samlede resultat af denne udvikling bliver bred enighed om tilskud til og forbedring af grænsevælgernes vilkår: boligstøtte, aldersrente/folkepension, tillægspension, børnetilskud, sygedagpenge, forhøjelse af dagpengesatser osv. osv. Alt det der tilsammen - med fejl og skævheder - giver øget velfærd i populær forstand.

Men Dich påpegede videre, at der samtidig med denne udvikling skete en klar ændring i opfattelsen af humaniteten: *særforsorgen bliver et kulturfænomen*.

Barmhjertigheden var forlængst ophørt med at være et anliggende udelukkende for private kredse og var blevet en klar offentlig forpligtelse, som i 1950'erne og 60'erne førte til en kraftig udbygning af særforsorgen.

Den 'klassiske' opfattelse af menneskets individuelle ansvar for sin tilpasning til samfundet erstattedes af en humanitær opfattelse, der fritager de enkelte for ansvar og dermed også for de individuelle følger af manglende tilpasning, og giver plads for det offentliges ansvar og pligt til at yde hjælp på humanistisk grundlag - uden nogen betingelse om individualistisk indsats.

Men, understregede Dich, denne humanistiske ideologi vokser ikke frem af den fattige, hjælpeløse klasses økonomiske situation, men er skabt af en samfundsklasse, der ikke selv er udsat for de individualistiske, livshårde betingelser. Den må være skabt af dem der lever den betryggede tilværelse under det offentliges vinger, kort sagt af de offentligt ansatte!

"Den humanistiske ideologi blev den kraft, som de, der var beskæftiget i særforsorgens tjeneste eller i andre hjælpetjenester, stillede bag deres krav om ekspansion af denne sektor til forbedring af patienternes og de ansattes egne forhold. Når man stiller humanismen bag sine krav, står man stærkt, fordi ideologien også for modpartens side er humanistisk. Modstanden bliver derfor ringe. Væksten i antal derfor stor."

Imidlertid er der to slags offentlige ydelser, nemlig de *personlige tjenesteydelser*, som kræver lønnet personlig indsats, og *transferings- eller overførselsydelserne*, dvs. folke- og invalidepensioner, børnetilskud, arbejdsløshedsunderstøttelse osv., altså rene pengeoverførsler.

Og der er meget stor forskel mellem disse to slags. Herom skriver Dich:

1) De personlige tjenesteydelser beslaglægger økonomiske ressourcer (kapital og arbejdskraft) som har en alternativ anvendelse. Og der er vel at mærke i den offentlige sektor ingen automatisk garanti for optimal anvendelse af ressourcerne, sådan som der er i privat produktionsvirksomhed, der jo må leve under det frie markedes barske vilkår og er tvunget til at få mest muligt ud af alle ressourcer. Som følge heraf har de offentligt ansatte mulighed for ved at påvirke beslutningsprocesserne at skaffe sig beskæftigelse som ud fra en saglig omkostning-nytte-vurdering (cost-benefit-valuation) ville give samfundsmæssige tab, idet nytten er mindre end omkostningerne.

2) De ressourcer der beslaglægges er ikke blot arbejdskraft, men også kapital, og tjenesteydelserne er endda meget kapitalkrævende, idet anlægsudgifterne til bygninger og udstyr er meget store. Dette gælder ikke mindst inden for hospitalssektoren.

3) Der findes ingen ligevægtsskabende kræfter, sådan som der gør med transferingsydelse. Tjenesteydelse områdes og omfang kan udvides i det uendelige, så langt fantasien rækker.

4) De personlige tjenesteydelser bygger på en personlig kontakt, hvis formål er at hjælpe gennem en menneskelig indsats - som læge, lærer eller rådgiver. Jo flere der skal hjælpes eller undervises, jo flere personer skal ansættes. Jo mere den enkelte skal hjælpes med personlige ydelser, jo større bliver den offentlige sektor. Jo mere perfektionistisk det hele kan gøres, jo flere kan få offentlig ansættelse.

Netop *perfektionismen* bliver ifølge Dich en ideologi, som betyder, at man ønsker den *maksimale* fordel på det konkrete område, dvs. den største mulige indsats og løn uden hensyn til omkostningen, og ikke den *optimale* fordel, dvs. den største mulige nytte i forhold til omkostningen.

Samfundskritikken bliver den anden halvdel af hele denne ekspansionsideologi, vel at mærke den samfundskritik der indebærer ubegrænsede hjælpemuligheder, dvs. den kritik der ikke afhjælper uheldige forhold ved at gå til de sociale ondes rod, men den der kræver personlig hjælpeindsats efter devisen 'Hvad er et hjem uden en psykolog eller socialrådgiver' eller 'Hvad er en ungdom uden pædagoger'. Manglende trivsel er et pletsrud for denne samfundskritik, for hvor kan man ikke finde mennesker der ikke trives.

Når den oprindeligt tjenende stand (tjenestemændene) har kunnet opbygge en klasseideologi, der står i kontakt med stærke instinkter i befolkningen, nemlig med medmenneskelig forståelse, ønske om sundhed, angst for døden og foragt for det legemlige arbejde, og med næsten revolutioner hastighed har kunnet udvikle sig til den herskende klasse, bl.a. ved udnyttelse af massekommunikationsmidlerne, må det have sin forklaring, og den fandt Dich i *ekspertvældet* og *akademikerorganisationernes styrke*.

Praktisk taget al rådgivning over for de politiske myndigheder sker gennem udvalg og kommissioner, der næsten altid består af embedsmand og andre eksperter på pågældende

områder eller af organisationsledere. Initiativet i disse 4-500 statslige kommissioner og udvalg kom oprindeligt fra ministeren eller organisationsrepræsentanten. Men i stigende grad kommer det nu fra eksperter.

Planlægningsudvalget for den højere uddannelse består praktisk taget udelukkende af universitetsfolk og folk fra undervisningsministeriet. Inden for sundhedsvæsenet er det lægerne der sidder i sundhedsstyrelsen og i hospitalsplanlægningsudvalgene. I de underudvalg der støbte kuglerne til socialreformen sad socialeksperter.

Og endelig er det eksperterne der har den store indflydelse på ministrene. Ordret skrev Dich herom: "I virkeligheden holder den herskende klasse gennem sine eksperter ministre som franske grever i forrige århundrede holdt galoppeste og elskerinder, ivrige efter at komme først i målet og villige til at byde sig til."

I løbet af 60'erne og 70'erne blev de offentligt ansattes organisationer, primært akademikerorganisationerne, stærkere end arbejdernes, og det har ifølge Dich navnlig fire grunde:

- 1) De forhandler om deres løn og arbejdsforhold med kolleger og kan spille på, at de er grænsevælgere.
- 2) Politikerne kæmper ikke i lønsspørgsmål for deres økonomiske interesser.
- 3) Der er ingen grænser for akademikernes lønninger, så længe skatterne kan følge med.
- 4) Organisationerne kan gribe ind i arbejdsgivernes dispositioner ved fastsættelse af personalenormer, idet de offentligt ansatte ved at nedsætte produktiviteten forøger efterspørgslen og dermed skaber baggrund for yderligere lønkrav.

Dichs fremragende analyse er 30 år gammel, og der er i mellemtiden sket store ændringer i samfundet. Oliekrisen i 1973 bevirkede umiddelbart, at samfundsøkonomierne verden over blev truet, således at det dengang forekom tvivlsomt om udviklingen kunne fortsætte i samme spor. Skattetrykket og den offentlige låntagning satte spørgsmålstejn ved den danske økonomis evne til at opretholde den store offentlige sektor. Man troede, at sektorens ekspansion så småt nærmede sig sin ydergrænse. Den økonomiske afgrund truede.

De offentligt ansattes organisationer havde fortsat enorm magt, men det så ud til - bl.a. takket være Dichs analyse - at den var ved at toppe. De offentligt ansatte ville gå barske tider i møde, profeterede Anders Ølgaard.

De hidtidige afledningsmanøvrer med at give kapitalisterne, dvs. de private arbejdsgivere skylden for alle ondt, var også så småt ved at blive gennemskuet. Men der var ingen tvivl om, at der forestod et overordentligt ubehageligt opgør mellem parterne. "En klasse tåler aldrig kritik af sig selv og vil altid finde en ideologi der afviser den", skrev Dich i sin bog, og han fortsatte lidt senere:

"Det er et karakteristisk træk for enhver herskende klasse, at hensynet til de ofre, som dens

opretholdelse eller ekspansionen pålægger befolkningen, aldrig indgår i dens ideologi, ja, at det endog betragtes som blasfemisk, revolutionært eller oprørsk at tale derom."

Dich mente, at det ville blive næste generations store problem at forhindre, at den herskende klasse erobrede socialismen med sine planlæggere. Han tog udtrykkeligt afstand fra såvel arbejdsgiver-kapitalismen som skattenægterbevægelsen (Glistrup) og satte sin lid til nytænkning indefra.

Under alle omstændigheder var det ikke muligt at komme uden om den solidaritetsdebat, daværende amtssocialdirektør i Ribe Amt Lars Lundgaard flere gange efterlyste. Han blev selv senere selvstændig management-konsulent og hurtigt en hårdhændet og frygtet rationaliseringsekspert! Et udmærket eksempel på, hvordan fokuseringen kan forskydes, selvom motivet er godt nok.

Men der var og er fortsat en modsætning mellem besiddere og ikke-besiddere, om man vil mellem kapitalister og ikke-kapitalister. Der er oplagte fejl i systemet som bevirker at besidderne får gevinster som ikke-besidderne er afskåret fra, og som ikke koster arbejdsindsats. Der er ukontrollerede muligheder for den virkelige storkapitals (bankers, forsikringsselskabers og multinationale selskabers) anvendelse til fremme af stordrift, der i sidste ende rammer de dårligst stillede arbejdere og forbrugere. Og der er uudnyttede muligheder for en virkelig spredning af ejendomsretten til produktionsmidlerne som vil kunne gøre forholdet mellem arbejde og kapital til et samarbejde i stedet for et modarbejde. Reformer på alle disse områder vil ganske givet kunne have stor positiv effekt på hele samfundsudviklingen.

Men den store sociale modsætning siden 1970 går mellem på den ene side de privat ansatte faglærte og ufaglærte arbejdere og underordnede funktionærer plus alle de arbejdsløse og kontanthjælpsmodtagende mennesker samt ikke at forglemme de mindre næringsdrivende, og på den anden side de offentligt ansatte akademikere og overordnede funktionærer. Det er groft sagt de førstnævnte der udbyttes, og de sidstnævnte der udbytter, uanset om flertallet af de sidstnævnte kalder sig socialister eller socialdemokrater.

Denne sociale udbytning sker i kraft af den offentlige sektors ekspansion, der lægger et stigende tryk på det private erhvervsliv, der skal bære det hele og ikke har anden mulighed for at overleve end at holde totalomkostningerne nede ved hårdhændet rationalisering og effektivitetsforbedring. Dette tryk har været konstant stigende i de forløbne 30 år og har ført til et voldsomt stigende arbejdstempo med tilhørende stigende stress samt stigende udskillelse af medarbejdere der af den ene eller anden grund ikke kan følge med. Stress er i dag blevet en folkesygdom. Og det er ikke underligt at den efterlønsordning der blev indført i 1979 hurtigt blev populær og i dag er blevet et betydeligt samfundsøkonomisk problem. Der er for få erhvervsaktive tilbage til at klare produktionen af varer og tjenesteydelser.

Det uhyggelige ved denne moderne udbytning er at den i vid udstrækning sker i humanismens, socialismens og fremskridtets navn og forceres frem af organisationer og partier, der oprindeligt har kæmpet imod social udbytning

Ved ikke blot at have tilladt denne udvikling, men fremmet den gennem en konsekvent, men i virkeligheden planløs kamp for en udvidelse af den offentlige sektor, og ved tilmed at

have kamoufleret den som en kamp for velfærd, for tryghed og trivsel og for lighed, blev Socialdemokratiet faktisk dybt kompromitteret som arbejderparti i 70erne og 80erne. Her var et opgør derfor påkrævet hvis udviklingen skulle vendes. Men som bekendt kom det ikke. LO-formanden Thomas Nielsen kom ganske vist med sin berømte afskedssalut på LO-kongressen i 1982 om at fagbevægelsen havde sejret ad helvede til. Men Anker Jørgensen, 'den lille skid', prøvede at holde fanen højt, indtil Poul Schlüter satte sig så grundigt på statsministertaburetten, at Anker til sidst måtte erkende sit nederlag og overlade formandskabet for Socialdemokratiet til den kontroversielle Svend Auken.

Ham ville De Radikale ikke acceptere som statsministerkandidat, fordi han i den afsluttende valgduel i 1987 havde påberåbt sig en udtalelse af den norske udenrigsminister Knut Frydenlund som ikke holdt vand. Schlüter fik derfor lov at fortsætte som regeringschef, indtil Tamil-sagen fældede ham på manglende vilje til at sætte sin justitsminister Erik Ninn Hansen på plads i spørgsmålet om indvandrerpolitiken. Socialdemokratiets næstformand Poul Nyrup Rasmussen så derfor muligheden for at vippe Auken efter dennes mislykkede forsøg på at vinde regeringsmagten i 1990, og det lykkedes med god bistand af den radikale Niels Helveg Petersen. Formandskiftet i Socialdemokratiet blev en realitet i 1992, og resulterede i en kneben valgsejr i 1993 og 9 års uafbrudt regeringssamarbejde mellem socialdemokraterne og forskellige midterpartier.

I mellemtiden blev Fremskridtspartiet mere og mere splittet på grund af Mogens Glistrups indblanding i folketingsgruppens arbejde. Han blev på et tidspunkt ekskluderet af sit parti, men fik comeback med det resultat at de fire tilbageblevne medlemmer af folketingsgruppen meldte sig ud af partiet og blev løsgængere. Derved blev det Pia Kjærsgårds i 1995 nystiftede aflægger, Dansk Folkeparti, der blev socialdemokraternes konkurrent. Og skønt Poul Nyrup forsøgte at mane folkepartiet i jorden med en tåbelig udtalelse om, at han ikke betragtede det som stuerent, så vandt det større og større tilslutning. Og ved novembervalget i 2001 gjorde Pia Kjærsgård Mogens Glistrup kunsten efter: at sikre sig 1/5 af socialdemokraternes stemmer - og 12 % af alle stemmer. Og nok så væsentligt, så formåede hun at skabe det den uafbalancerede Glistrup var ude af stand til at skabe: et pålideligt parlamentarisk grundlag for en borgerlig regering.

I modsætning til Mogens Glistrup var Pia Kjærsgård ægte parlamentariker og indstillet på sammen med sin gruppe at lave seriøst folketingsarbejde. Efterhånden som de stramninger i indvandrerpolitikken, som partiet vandt valget på, gik igennem og Dansk Folkeparti viste sig sit parlamentariske ansvar voksent og endog på enkelte punkter kunne samarbejde med socialdemokraterne, forstummede socialdemokraternes opportunistiske afstandtagen fra Dansk Folkeparti - på samme måde som i sin tid Jens Otto Krag's afvisning af ethvert samarbejde med SF forstummede, da dette parti en kort overgang i 1966-67 blev nøglefigur i folketingsarbejdet. Men heller ikke dette har foreløbigt ført til dyberegående opgør med de gamle og forældede dogmer hos socialdemokraterne endsige et egentligt nybrud.

Valgnederlaget i 2001 gav anledning til partiets selvransagelse, og Poul Nyrup Rasmussens forsøg på at skabe fornyelse i rækkerne, men alt løb i første omgang ud i sandet, fordi ingen i partiet havde tillid til at formanden ville være i stand til at vende udviklingen og vinde et valg. Han blev i partiet mødt af stigende kritik og tavshed, og valgte til sidst at gå af på en ekstraordinær kongres og her overlade roret til Mogens Lykketoft. Men heller ikke mange tror på, at denne mand, trods ubestridelig dygtighed, kan bringe partiet i vinderposition ved næste valg. Og det ville i sig selv heller ikke hjælpe det fjerneste, for problemet er, at tiden er løbet fra socialdemokratiske løsninger på samfundsproblemerne, ganske enkelt fordi samfundet er fundamentalt anderledes i dag end da socialdemokraterne brillerede.

Socialdemokraterne kan siges at lide af en yderst alvorlig vrangforestilling, nemlig at de har monopol på velfærdssamfundet og dets udformning. Man kan naturligvis ikke fratage socialdemokraterne en stor del af æren for, at velfærdssamfundet blev udviklet i Danmark, men det blev det også i Tyskland under borgerlige kanslere som Adenauer, Kissinger og Kohl og ikke mindst under en ærkeliberal økonomiminister som Ludwig Erhard. Velfærdssamfundet var en videreudvikling af selve det privatkapitalistiske system og byggede først og fremmest på en voldsomt stigende produktion og et tilsvarende voldsomt stigende privatforbrug, som blev muliggjort gennem stigende lønninger og stigende offentlige overførsler.

I Danmark var velfærdssamfundets konkrete udformning nøje forbundet med en voldsom ekspansion af den offentlige sektor som en direkte følge af skattereformerne i midten af 60'erne. Specielt gav momsens eller merværdiomsætningsafgiftens indførelse en kæmpemæssig overførsel af midler til statskassen, da momssatsen hurtigt steg fra 10 % til 25 %. Den borgerlige regering 1968-71 var alt for længe om at opdage faren, og ingen borgerlig regering har siden formået at ændre udviklingen radikalt.

Problemerne er følgelig de samme som i midten af 70'erne. Ligesom Jørgen S. Dicks analyser har bevaret deres fulde aktualitet.

Ekspertvældet er stadig et stort problem, og selvom Anders Fogh Rasmussen allerede i sin første nytårstale vendte sig imod det, og VK-regeringen hurtigt derefter fik nedlagt en række udvalg og nævn, så rykker det ikke for alvor ved den kendsgerning, at akademikerorganisationerne har en utrolig magt over de skiftende regeringer i kraft af at de repræsenterer de offentligt ansatte og i høj grad bestemmer disses vilje eller mangel på vilje til at bryde det gamle mønster. Desuden gælder at embedsmændene i statsapparat i vid udstrækning tænker som offentligt ansatte.

VK-regeringen kan gennemføre et meget hårdt og rigoristisk skattestop, men har hidtil ikke formået for alvor at nedskære den offentlige sektor eller antallet af offentligt ansatte. Privatiseringer er efterhånden blevet almindelige i den offentlige sektor, og de går nogen gange godt og andre gange skidt. Det aktuelle dårlige eksempel er Arrivas overtagelse af dele af jernbanedriften i Jylland. Det mest spændende fremtidige projekt er privatiseringen af TV2, fordi der her er public-service-forpligtelser inde i sagen. Privatiseringer som mulighed er kommet for at blive og vil under alle omstændigheder betyde en langt større omkostningsbevidsthed i den offentlige sektor. Og det er et fremskridt.

Men det hjælper alt sammen intet, hvis ikke det efterhånden fører til en reel og mærkbar beskæring af den offentlige sektor, således at forholdet mellem den offentlige og den private sektor igen bliver mere ligeligt. Målet er ikke at beskære den offentlige sektor for beskæringens egen skyld, men at få en balance mellem den offentlige og den private sektor, der gør det attraktivt at være iværksætter og producent og dermed bidrage til bruttonationalproduktet med andet end omsorg. Det hjælper, at de yngre generationer ikke som de ældre sidder fast i forestillinger om, at kun den offentlige sektor kan løse de sociale, sundhedsmæssige og kulturelle opgaver i landet. Men der er lang vej igen.

Der vil fortsat være brug for kritisk sans over for enhver udvidelse af den offentlige sektor, også på områder hvor der tilsyneladende hersker stor folkelig opbakning til den, som fx i sundhedsvæsenet. Brugerbetaling vil for mange ydelsers vedkommende blive en

nødvendighed, ligesom opgavernes udlicitering til private virksomheder. Men i sidste ende bliver det også et langt alvorligere spørgsmål om bevidst og åbenlys prioritering, ja en åben erkendelse af, at ikke alle ønsker om offentlig hjælp eller opgaveløsning er rimelig, blot fordi den er teknisk mulig. Et godt eksempel er offentlig hjælp til kunstig befrugtning af barnløse kvinder. Det går rivende galt, hvis enhver form for handicap forlanges teknologisk fuldstændigt udlignet under påberåbelse af menneskerettigheder.

Men i sidste ende bliver et opgør med den misforståede velfærdspolitik, der gør velfærd identisk med offentlig støtte, et spørgsmål om befolkningens og den enkeltes ansvarlighed for egen velfærd og dermed et spørgsmål om samfundsetik. Ægte velfærd er der først tale om, når det enkelte menneske påtager sig hovedansvaret for sin egen tilværelse og så derudfra søger den moralske og pædagogiske støtte og økonomiske bistand som måtte vise sig at være forudsætningen for et optimalt resultat. Dette betyder, at individet bør afholde sig fra at give samfundet skyld for egne ulykker og vantrivsel, og at det professionelle sundheds- og socialapparat bør afholde sig fra at umyndiggøre og sygeliggøre deres klienter.

På papiret tilforladelige krav, men i realiteternes træge verden en kæmpemæssig udfordring, der kræver et målrettet og konsekvent, enig og sejt træk fra det politiske flertals side for at lykkes.

Jørgen S. Dich påpegede med sin bog "Den herskende klasse" fra 1973 yderst uheldige strukturer i velfærdssamfundet, som det stadig er på plads at holde sig for øje, hvis velfærdssamfundet overhovedet skal kunne bestå og udvikle sig i til fordel for en øget menneskelig ansvarlighed og værdighed.